

Kis Béla (1924–2003) rovargyűjteménye – újabb adatok és faunisztikai eredmények

SZŐKE VIKTÓRIA^{1*} & VAS ZOLTÁN²

¹ Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ – Magyar Természettudományi Múzeum,
Állattár, Kisebb rovarrendek gyűjteménye, 1088 Budapest, Baross u. 13., Magyarország.

E-mail: szoke.viktoria@nhmus.hu

² Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ – Magyar Természettudományi Múzeum,
Állattár, Hártyásszárnyúak gyűjteménye, 1088 Budapest, Baross u. 13., Magyarország.

E-mail: vas.zoltan@nhmus.hu

Összefoglalás – Kis Béla (1924–2003) kolozsvári entomológus számos alkalommal gyarapított közgyűjteményeket saját gyűjtéseiből származó rovarokkal, köztük a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ – Magyar Természettudományi Múzeum Állattárát is. Az évtizedekkel ezelőtti, ajándékozással és vásárlással a múzeumba került anyagairól rövid áttekintést nyújtunk, illetve beszámolunk egy friss, Kis Béla egykori gyűjteményéből származó múzeumi gyarapodásról. 2025-ben az Erdélyi Magyarok Egyesületének köszönhetően további 1100 példányból álló, vegyes, Kis Béla hagyatékából származó rovaranyag gyarapította az Állattárat. Ebből 719 darab a Szípókás rovarok gyűjteményébe, 375 a Kisebb rovarrendek gyűjteményébe és hat a Hártyásszárnyúak gyűjteményébe került. Az anyag tudományos feldolgozásának első eredményei két, Románia faunájára újként kimutatott faj: a *Nemeritis specularis* Horstmann, 1975 fürkészdarázsfaj (Hymenoptera: Ichneumonidae) és a *Boreus westwoodi* Hagen, 1866 hótücsökfaj (Mecoptera: Boreidae). Kilenc ábrával.

Kulcsszavak – Boreidae, faunisztika, gyűjteménygyarapodás, gyűjteménytörténet, Hártyásszárnyúak gyűjteménye, Ichneumonidae, Kisebb rovarrendek gyűjteménye, Kolozsvár, Szípókás rovarok gyűjteménye

BEVEZETÉS

A Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ – Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest (MTM) Állattára jelentős rovaranyagot őriz Kis Béla (1924–2003, kolozsvári entomológus, egyetemi tanár) egykori gyűjteményéből (SZŐKE & SZIRÁKI 2024). A közelmúltban – a Magyar Rovar-

* Levelező szerző.

tani Társaság közreműködésével – az Erdélyi Magyarok Egyesülete további példányokkal gazdagította ezt a gyűjteményt. A 2025 tavaszán ajándékként az MTM-be került, Kis Béla gyűjteményébe tartozó rovaranyag a gyűjtő fiának – B. Kis Bélának (1952–2024), az Erdélyi Magyarok Egyesülete korábbi elnökének – hagyatékából származik. Közleményünkben összefoglaljuk az MTM-be eddig bekerült Kis Béla-gyűjteményről ismert adatokat, a mostani gyarapodást, illetve az újonnan érkezett példányok feldolgozása során előkerült, Románia faunájára új fűrkészdarázsfaj (Hymenoptera: Ichneumonidae) és hótücsökfaj (Mecoptera: Boreidae) adatait adjuk közre.

KIS BÉLA GYŰJTEMÉNYÉBŐL SZÁRMAZÓ PÉLDÁNYOK AZ ÁLLATTÁRBAN

1. ábra. Kis Béla (1924–2003) kolozsvári entomológus (fotó forrása: Rákossy László)

Kis Béla (1. ábra) Nagyenyeden született, tanulmányait is ott kezdte, majd egyetemi éveit már Kolozsváron töltötte, és ezt követő tudományos munkásságát is Kolozsváron végezte. Nyugdíjba vonulása után is folytatta tudományos tevékenységét (PAPP & ÁBRAHÁM 1994). Ennek megfelelően gyűjteménye nagy része is erdélyi, illetve romániai gyűjtésekből származik, de kisebb részben magyarországi, valamint más európai országokból való példányokat is tartalmaz – főként az általa kutatott rovarrendekből.

Erdély rovarvilágának egyik legjobb ismerőjeként tartja számon Kis Bélát a szakirodalom. Elsőként az egyenesszárnyúak (Orthoptera) faunisztikájával és taxonómiájával foglalkozott, később azonban érdeklődését kiterjesztette a fűlbemászók (Dermaptera), álkérészek (Plecoptera), igazi recésszárnyúak (Neuroptera) és poloskák (Heteroptera) csoportjaira is, amelyek kapcsán szintén jelentős tudományos eredményei születtek. Az általa gyűjtött rovarokkal pedig az MTM-en kívül a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem állattani gyűjteményét is gyarapította, illetve más intézményeket, például az egykori Növényvédelmi Kutatóintézetet (mai nevén HUN-REN ATK Növényvédelmi Intézet) (NAGY *et al.* 2005).

Gondosan preparált, precízen cédulázott, meghatározott és rendszertani sorrendben felállított igazi recésszárnyú (Neuroptera), vízi recésszárnyú (Megaloptera) és tevenyakú (Raphidioptera) gyűjtéseinek egy igen jelentős

részét még életében a Kisebb rovarrendek gyűjteményének ajándékozta, illetve halála után a gyűjteménye további, típuspéldányokat is tartalmazó részeit megvásárolta az MTM (SZŐKE & SZIRÁKI 2024).

A Kisebb rovarrendek gyűjteményének archívuma szerint 1995 és 2000 között, azaz még Kis Béla életében hat alkalommal vásárolt is tőle a múzeum összesen 520 csótányt (Blattodea), 2900 igazi recésszárnyút (Neuroptera), 1200 álkérészt (Plecoptera), 500 fülbemászót (Dermaptera), 800 csőrösrovar (Mecoptera) és 700 egyenesszárnyút (Orthoptera). Halála utáni vásárlásokról két dokumentum maradt fenn: 2005-ben 6735 példány, 2006-ban 5692 példány egyenesszárnyút (Orthoptera) vett meg az MTM Kis Béla gyűjteményéből.

Kis Béla poloskagyűjteményének (Heteroptera) megvásárlására és a múzeumba kerülésére volt lehetőség és szándék is, de végül ez nem valósult meg – ettől függetlenül a Szípókás rovarok gyűjteménye őriz Kis Béla által gyűjtött és preparált példányokat (Vásárhelyi Tamás és Somogyi Anna, MTM, szóbeli közlés). Az MTM más gyűjteményei közül a Lepkegyűjteményben találhatók még Kis Bélától származó szórványpéldányok (Bálint Zsolt, MTM, szóbeli közlés), de a Hártyásszárnyúak gyűjteményének első, tőle származó példányai a mostani (2025. tavaszi) gyarapodás által kerültek a múzeumba.

ÚJ GYARAPODÁSOK

A Magyar Rovartani Társaság ajándékaként érkezett az MTM Állattárának gyűjteményeibe 2025 tavaszán Kis Béla fiának, B. Kis Bélának, az Erdélyi Magyarok Egyesülete korábbi elnökének hagyatékából előkerült vegyes, tűzött rovaranyag. Ezek is főként Kis Béla gyűjtései, amelyek a családjánál maradtak. A nem általa gyűjtött példányokon is a jellegzetes, fekete tintával, kézzel írt, fekete keretes Kis Béla-féle egyencédulák vannak, azaz a preparálás és cédulázás az ő munkája, a példányok az egykori gyűjteményének részét képezték. Az anyag egy része a tárolóegységek előregedése és az elmaradt állományvédelmi kezelések miatt súlyosan károsodott. Ugyanakkor az Erdélyi Magyarok Egyesülete felelősségteljes, értékmentő tevékenységének, valamint a Magyar Rovartani Társaság közreműködésének köszönhetően egy része menthetőnek, illetve a múzeumi gyűjteményekbe integrálhatónak bizonyult.

Az MTM-be érkezett, állományvédelmi fertőtlenítésen átesett rovaranyag több mint fele, azaz összesen 719 példány poloska és kabóca (Hemiptera), amelyek a Szípókás rovarok gyűjteményébe kerültek (2. ábra). A Kisebb rovarrendek gyűjteménye 375 példánnyal gyarapodott, a következő megoszlásban a gyűjteményben őrzött rovarrendek közt: 119 csőrösrovar (Mecoptera), 82 egyenesszárnyú (Orthoptera), 52 fogólábú (Mantodea), 47 vízi recésszárnyú (Megaloptera), 42 botsáska (Phasmida), tíz álkérészt (Plecoptera), kilenc igazi recésszárnyú (Neuroptera), öt fülbemászó (Dermaptera), négy szitakötő (Odonata), három csótány (Blattodea) és két kérészt (Ephemeroptera) (3–6. ábrák).

A Hártyásszárnyúak gyűjteményébe első alkalommal került rovaranyag Kis Bélától. Kis Béla nem foglalkozott hártyásszárnyúakkal; a most előkerült, összesen hat példány fürkészdarazsat (Hymenoptera: Ichneumonidae) azért őrizhette meg, mert azok általa kutatott gazdaszervezetekből, tevenyakúak lárváiból fejlődtek ki. A fürkészdarazsak tudományos feldolgozása gyorsan megvalósult, és egy Románia faunájára új fajt eredményezett (7. ábra). Elkezdődött a Kisebb rovarrendek gyűjteményébe került anyag feldolgozása is, amely további faunisztikai eredményt hozott (8–9. ábrák).

2. ábra. A Szípókás gyűjteményébe került poloskák és kabócák, eredeti rovardobozukban, a beérkezett állapotban (fotó: Vas Zoltán)

3. ábra. A Kisebb rovarrendek gyűjteményébe került rovaranyag, felcédulázva, múzeumi szabványdobozba áttűzve: botsáskák (fotó: Szőke Viktória)

4. ábra. A Kisebb rovarrendek gyűjteményébe került rovaranyag, felcédulázva, múzeumi szabványdobozba áttűzve: botsáskák, egyenesszárnyúak, igazi recésszárnyúak, egy vízi recésszárnyú, csótányok és szitakötők (fotó: Szőke Viktória)

5. ábra. A Kisebb rovarrendek gyűjteményébe került rovaranyag, felcédulázva, múzeumi szabványdobozba áttűzve: egyenesszárnyúak, fülbemászók, fogólábúak, kérészek, igazi recésszárnyúak és álkérészek (fotó: Szőke Viktória)

6. ábra. A Kisebb rovarrendek gyűjteményébe került rovaranyag, felcédulázva, múzeumi szabványdobozba áttűzve: csőrösrovarok, vízi recésszárnyúak és igazi recésszárnyúak (fotó: Szőke Viktória)

FAUNISZTIKAI EREDMÉNYEK

Hymenoptera: Ichneumonidae: Campopleginae

Nemeritis specularis Horstmann, 1975

(7. ábra)

Vizsgált anyag – Románia: Kolozsvár [= Cluj], Bács-torok [= Cheile Baciului], 1976.III.18.–IV.10., leg. Kis B., ex. *Inocellia braueri* [= *Parainocellia braueri* (Albarda, 1891)], egy nőstény; ugyanezen lelőhely és gyűjtő, 1986.IV., egy nőstény; Kolozsvár [= Cluj], Plecska-völgy [= Valea Pleșca], 1985.IV., leg. Kis B., ex. *Raphidia notata* [= *Phaeostigma notata* (Fabricius, 1781)], három nőstény és egy hím.

Megjegyzések – Románia faunájára új faj. Nem gyakori, de igen széles elterjedésű, a palearktikus és orientális faunabirodalmakból is kimutatták (YU *et al.* 2016). Parazitoid életmódú, számos gazdafaja ismert a tevenyakúak Raphidiidae és Inocelliidae családjaiból, többek között azok is, amelyek lárváiból Kis Béla kinevelte a fürkészdarazsakat (HORSTMANN 1975, ASPÖCK *et al.* 1985, YU *et al.* 2016).

7. ábra. A *Nemeritis specularis* Horstmann, 1975 egyik romániai bizonyítópéldánya és cédulája (fotó: Vas Zoltán)

Mecoptera: Boreidae
Boreus westwoodi Hagen, 1866
 (8–9. ábrák)

Vizsgált anyag – Románia: Kolozsvár [= Cluj], Bükk [= Făgetul Clujului], 1964.III.22., leg. Péterfi I., egy hím (8. ábra); Kolozsvár [= Cluj], Dumbrava, 1965.III.7., leg. Péterfi I., egy nőtény (9. ábra).

Megjegyzések – Románia faunájára új faj. A *Boreus* Latreille, 1816 genusz két faja volt eddig ismert Romániából: a *Boreus hyemalis* (Linnaeus, 1767) (KIS 1959, SVENSSON 1972, PENNY & BYERS 1979) és a Romániából leírt *Boreus lokayi* Klapálek, 1901 (KLAPÁLEK 1901, MILLER & POVOLNY 1950, SVENSSON 1972, PENNY & BYERS 1979). KLAPÁLEK (1901) és MILLER & POVOLNY (1950) leírásai alapján a vizsgált példányok egyértelműen megkülönböztethetők a *Boreus lokayi*-tól, míg a *Boreus hyemalis*-tól való megkülönböztetéshez KREITHNER (2001) és ZANGL *et al.* (2021) összehasonlító munkái nyújtottak segítséget. A *Boreus westwoodi* széles, palearktikus elterjedésű faj, Észak-Európától (Svédország, Norvégia és a Kelet-Baltikum) Közép-Európa számos országán át (SVENSSON 1972, PENNY & BYERS 1979, KREITHNER 2001, ZANGL *et al.* 2021) a Balkán félszigetig (IBRAHIMI *et al.* 2018) vannak adatai. A példányok gyűjtője Péterfi István (1906–1978) botanikus, biokémikus és növényfiziológus, aki Kis Béla pályatársa volt a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen. Péterfi gyűjtött rovarokat; a mintegy 5000 példányból álló lepkegyűjteménye az egyetem Állattani Múzeumába került*. Az általa gyűjtött hótücsökpéldányokat nem saját gyűjteményébe sorolta, hanem átadta Kis Bélának, aki – jellegzetes cédulái tanúsága szerint – preparálta és cédulázta őket.

*

Köszönetnyilvánítás – Köszönjük Gondos Bélának (Erdélyi Magyarok Egyesülete), hogy a fellelt rovaranyag sorsát fontosnak tartotta, és felkereste a Magyar Rovartani Társaságot, hogy a megfelelő elhelyezéséről gondoskodjon. Köszönettel tartozunk a Magyar Rovartani Társaságnak, hogy az átvett gyűjteményt az MNM KK Magyar Természettudományi Múzeumnak ajándékozta. Kis Béla korábban az MTM-be került anyagairól információkat kaptunk Vásárhelyi Tamástól, Somogyi Annától, Szél Győzőtől és Bálint Zsolttól (MTM), amit ez úton is köszönünk. Külön köszönjük Bálint Zsolt szerkesztőnek a kéziratgondozáson túl az erdélyi gyűjtőhelyek pontosítását és a Kis Bélát ábrázoló kép elkérését, valamint Rákossy Lászlónak, hogy rendelkezésünkre bocsátotta azt. Végül a kézirat pozitív bírálatáért Haltrich Attilának (Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem) mondunk köszönetet.

* Forrás: a Babeş–Bolyai Tudományegyetem honlapján „Az erdélyi egyetemi élet neves személyiségei” című életrajz-összefoglaló
https://www.ubbcluj.ro/hu/despre/prezentare/istoric_personalitati_universitare

8. ábra. *Boreus westwoodi* Hagen, 1866 hím bizonyítópéldány és cédulája
(fotó: Szőke Viktória)

9. ábra. *Boreus westwoodi* Hagen, 1866 nőstény bizonyítópéldány és cédulája
(fotó: Szőke Viktória)

IRODALOM

- ASPÖCK H., ASPÖCK U. & RAUSCH H. 1985: Parasiten und Parasitierung bei Raphidiopteren - ein Übersicht des gegenwertigen Forschungsstandes. – *Mitteilungen der Deutschen Gesellschaft für Allgemeine und Angewandte Entomologie* **4**: 386–388.
- HORSTMANN K. 1975: Neubearbeitung der Gattung Nemeritis Holmgren (Hymenoptera, Ichneumonidae). – *Polskie Pismo Entomologiczne* **45**: 251–266.
- IBRAHIMI H., DEVETAK D., PIZZIGALLI C. & HOXHA L. 2018: First record of the genus Boreus Latreille, 1816 from the Republic of Kosovo. – *Spixiana* **41**(1): 12.
- KIS B. 1959: Faunenkatalog der bisher in der Rumänischen Volksrepublik bekannten Neuropteren und Mecopteren. – *Folia entomologica hungarica* **12**: 331–347.
- KLAPÁLEK F. 1901: O nových a malo známých družích palaearktických Neuropteroid. [New and little-known Palearctic Neuropteroids.] – *Rozpravy České Akademie Císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Třída II* **10**: 21.
- KREITHNER A. 2001: Über Boreus-Arten aus den Alpen: Taxonomische Charakterisierung und Verbreitung (Insecta, Mecoptera, Boreidae). – *Berichte des naturwissenschaftlichen-medizinischen Vereins in Innsbruck* **88**: 213–236.
- MILLER F. & POVOLNY D. 1950: Boreus lokayi Klp. (Panorpata, Boreidae) v ČSR. [Boreus lokayi Klp. (Panorpata, Boreidae) in the ČSR.] – *Entomologické listy* **13**: 91–96.
- NAGY B., SZIRÁKI GY., VÁSÁRHELYI T. & KONDOROSY E. 2005: Kis Béla (1924–2003) életútja és munkásságának méltatása. [Appreciation of Béla Kis's (1924–2003) life and work.] – *Állattani Közlemények* **90**(2): 3–15.
- PAPP Z. & ÁBRAHÁM L. 1994: Kis Béla professzor 70 éves. [Prof. Béla Kis is 70 years old.] – *Folia historico-naturalia Musei Matraensis* **19**: 5.
- PENNY N. D. & BYERS G. W. 1979: A check-list of the Mecoptera of the World. – *Acta Amazonica* **9**(2): 365–388.
- SVENSSON S. A. 1972: Boreus Latreille, 1825 (Mecoptera). A synopsis of described species. Studies on some winteractive Insects 1. – *Entomologica Scandinavica* **3**: 26–32.
- SZŐKE V. & SZIRÁKI GY. 2024: A Kisebb rovarrendek gyűjteményének története. (History of the Collection of Smaller Insect Orders of the Hungarian Natural History Museum.) – *Annales Musei historico-naturalis hungarici* **116**: 167–235.
- YU D. S., ACHTERBERG C. VAN & HORSTMANN K. 2016: *Taxapad 2016, Ichneumonoidea 2015*. – Database on flash-drive. www.taxapad.com, Nepean, Ontario, Canada.
- ZANGL L., GLATZHOFFER E., SCHMID R., RANDOLF S. & KOBLMÜLLER S. 2021: DNA barcoding of Austrian snow scorpionflies (Mecoptera, Boreidae) reveals potential cryptic diversity in Boreus westwoodi. – *PeerJ* **9**: e11424 <http://doi.org/10.7717/peerj.11424>

•••••

Insect collection of Béla Kis (1924–2003) – new data and faunistical results

VIKTÓRIA SZÖKE ^{1*} & ZOLTÁN VAS ²

¹ Hungarian National Museum Public Collection Centre – Hungarian Natural History Museum,
Department of Zoology, Collection of Smaller Insect Orders, H-1088 Budapest, Baross u. 13,
Hungary. E-mail: szoke.viktoria@nhmus.hu

² Hungarian National Museum Public Collection Centre – Hungarian Natural History Museum,
Department of Zoology, Hymenoptera Collection, H-1088 Budapest, Baross u. 13, Hungary.
E-mail: vas.zoltan@nhmus.hu

Abstract – Béla Kis (1924–2003), entomologist from Cluj-Napoca, gathered a relatively large insect collection, collected mainly in Romania. In the last decades, significant parts of this collection were deposited in the Hungarian National Museum Public Collection Centre – Hungarian Natural History Museum (HNHM), either by donations or purchases. Here we provide a brief summary of these materials and we detail a most recent acquisition of specimens. Working on this latest material yielded two species of faunistic novelty: an ichneumon wasp, *Nemeritis specularis* Horstmann, 1975 (Hymenoptera: Ichneumonidae), and a snow scorpionfly, *Boreus westwoodi* Hagen, 1866 (Mecoptera: Boreidae) are reported for the first time from Romania. With nine figures.

Key words – Boreidae, Cluj, collection history, Collection of Smaller Insect Orders, faunistics, Hemiptera, Hymenoptera, Ichneumonidae

FIGURE CAPTIONS

Figure 1. Béla Kis (1924–2003) entomologist from Cluj-Napoca (photo from László Rákosy)

Figure 2. Specimens deposited in the Hemiptera Collection (HNHM) in original condition (photo by Zoltán Vas)

Figure 3. Specimens deposited in the Collection of Smaller Insect Orders (HNHM) after conservation and sorting: Phasmida (photo by Viktória Szőke)

Figure 4. Specimens deposited in the Collection of Smaller Insect Orders (HNHM) after conservation and sorting: Phasmida, Orthoptera, Neuroptera, Megaloptera, Blattodea and Odonata (photo by Viktória Szőke)

* Corresponding author.

Figure 5. Specimens deposited in the Collection of Smaller Insect Orders (HNHM) after conservation and sorting: Orthoptera, Dermaptera, Mantodea, Ephemeroptera, Neuroptera and Plecoptera (photo by Viktória Szőke)

Figure 6. Specimens deposited in the Collection of Smaller Insect Orders (HNHM) after conservation and sorting: Mecoptera, Megaloptera and Neuroptera (photo by Viktória Szőke)

Figure 7. One of the voucher specimens of *Nemeritis specularis* Horstmann, 1975 from Romania and its label (photo by Zoltán Vas)

Figure 8. Male voucher specimen of *Boreus westwoodi* Hagen, 1866 from Romania and its label (photo by Viktória Szőke)

Figure 9. Female voucher specimen of *Boreus westwoodi* Hagen, 1866 from Romania and its label (photo by Viktória Szőke)